

gemeenschappen, zoals een prairie, hedendaagse ontwerpers een. Die inspiratie is niet alleen maar ook erg praktisch, omdat we van de planten te begrijpen, veel kunnen leren.

nnen een fantastisch kader vormen en mineren waar bloeiende vaste plantentekens aan zijn toegevoegd. De rode *Trifolium rubens*, de hoge aren links *ginea*.

epis is een gras van de drogere kamde 'kortgrasprairie'. Kennis standplaats van planten kan informatie verschaffen over hoe ze op gebruikt moeten worden. ▼

schapsontwerpen) meer in overeenstemming met de natuur te brengen. Er gebeurt veel op het gebied van biologisch, biologisch-dynamisch en natuurlijk tuinieren. Aan deze wijzen van tuinieren en telen van planten ligt vaak een filosofie ten grondslag en daarom verdienen zij veel aandacht. Wij zijn pragmatici, maar nemen deze bewegingen serieus.

Wat betreft de ecologie en de natuur gaan we uit van drie standpunten. Deze drie vormen de basis van alles wat we doen. Alledrie zijn het aanvechtbare onderwerpen die onvoldoende aandacht krijgen van degenen die betrokken zijn bij het kweken en gebruiken van planten.

GEMEENSCHAPPEN VAN WILDE PLANTEN VORMEN EEN BRON VAN INSPIRATIE | Tuiniers en ontwerpers bestuderen de natuur onvoldoende om zowel esthetische als praktische ideeën op te doen. Wij houden beiden van het bekijken van bekende en onbekende planten in het wild en geloven dat we veel kunnen leren van de manier waarop ze juist daar onder bepaalde omstandigheden voorkomen. Het recente succes van Duitse vakmensen met hun prachtige beplantingen steunt op meer dan een eeuw studie van gemeenschappen van wilde planten (*Pflanzensoziologie*). Het werk van Beth Chatto in Engeland is ook, meer dan men zich realiseert, gebaseerd op de studie van planten in het wild, mede door de onderzoeken van wijlen haar echtgenoot Andrew over de oorspronkelijke herkomst van tuinplanten.

WIJ MOETEN MEER WETEN OVER HOE PLANTEN ZICH ECOLOGISCH GEDRAGEN | Tuiniers en ontwerpers weten opvallend weinig over het ecologische gedrag van de planten die in onze tuinen groeien. Hoe ze elkaar beconcurreren om ruimte, zich verspreiden, hoe lang ze overleven. Het begrijpen van dergelijke zaken heeft grote gevolgen voor het onderhoud van beplantingen, vooral van natuurlijke beplantingen. Hier belichten we er

Natuur en tuinen

Tuiniers en tuinontwerpers halen hun inspiratie uit verschillende bronnen. Natuur is een betrekkelijk nieuwe bron. Dit komt door de veranderende aandacht voor de natuurlijke omgeving. Tuinen hebben altijd een spiegel voorgehouden van de sociale en culturele houding ten opzichte van de natuur. Historisch gezien is de natuur altijd meer als vijand dan als vriend beschouwd. In vroegere tuinen ging het meer over het plaatsen van de natuur binnen een door mensen geleid (maar door de goden gesanctioneerd) plan dan over de diversiteit van de natuur. In Europese tuinen werden planten meedogenloos in geometrische vormen geknipt, geleid en gemodelleerd, en in een rij geplant in het landschap waar ze alleen functioneerden als groen beeldhouwd materiaal. Vanaf de achttiende eeuw werd het natuurlijke element in tuinen steeds sterker. In de laatste honderd jaar zijn er verschuivingen te zien naar een stijl van tuinieren die de natuurlijke omgeving herschept en planten op een natuurlijker manier kweekt en waar we van de natuur leren hoe planten te gebruiken. Het is niet verbazingwekkend dat, in een tijd waarin we ons bewust zijn van de schade die de mens, zowel vroeger als nu, toegebracht heeft aan de natuurlijke omgeving, veel mensen willen dat tuinen, parken en landschappen zo 'natuurlijk' mogelijk zijn. Er wordt zelfs beweerd dat de zorg voor het milieu een nieuwe religie is geworden. Maar kan een tuin ooit natuurlijk zijn? We zullen een poging doen om een aantal denkbeelden en het taalgebruik te verduidelijken die in veel hedendaagse beplantingsplannen worden gebruikt.

Naturalistische en ecologische aspecten van een ontwerp

Het woord *natuurlijk* wordt vaak verkeerd gebruikt. Het gaat gebukt onder de zware last van ethiek en ideologie. In een wereld waarin we trachten op goede voet te komen met de natuur, lijkt het of iedereen zijn ideeën of producten natuurlijk wil laten zijn. Natuurlijk is goed.

tuinieren om een prairie als een tuin of
te beschouwen. De ene manier heeft
complexiteit van de natuurlijke
construeren, de andere zorgt voor
e versie.
massale aanplant van het gras
spitosa gecombineerd met
e planten. De *Catalpa* doet
savannaprairie van de Ameri-
t, een wilde prairie (rechts). ▼

In de tuin kan het voor verschillende mensen ook heel verschillende dingen bet
Voordat we verder gaan, kan het nuttig zijn om te bespreken hoe natuurlijk tuinen
meer specifiek beplantingsplannen kunnen zijn. We zijn sterk beïnvloed door de
van tuinaanleg die omschreven kan worden als naturalistisch of ecologisch, maar
houdt niet in dat we tuinen maken die zuivere voorbeelden zijn van een van de
opvattingen. De uitleg van wat naturalistisch is, varieert ook, net als de rol die e
gische processen in een tuin spelen. Het is mogelijk om een beplanting te hebb
er naturalistisch uitziend en ecologisch is op de manier waarop ze te midden van
functioneert die zeer kunstmatig zijn. Bijvoorbeeld een weide in een formele tu
Strikt genomen is niets dat door mensen is gemaakt echt natuurlijk, en omdat t
(tenzij ze eenvoudigweg een omsloten stuk wild landschap zijn) per definitie me
producten zijn, is het eigenlijk misleidend om van natuurlijke tuinen te spreken.
wanneer we een natuurlijke habitat willen restaureren, is het onze keus, een me
keus, wat we restaureren. Nog meer verwarring wordt veroorzaakt door mens
afwisselend de termen *natuurlijk* en *biologisch* gebruiken, waarbij een kweekwijz
wordt bedoeld waarbij geen gebruik wordt gemaakt van synthetische chemicali
Dit zou betekenen dat een formele rozentuin het predikaat 'natuurlijk' kan verw
als er alleen organische producten gebruikt worden. Wij geven er de voorkeur a

groeien planten altijd in ingewikkelde, combinaties, zoals in deze prairie in de tuin zetten we planten echter in een meer gestructureerde manier, waardoor het resultaat is, zoals in deze prairie van Piet Oudolf bij een bedrijfsgebouw. De afbeelding toont een veld van *Liatris spicata*. ▲

Trifolium rubens in het wild in een weide in Slovenië ▼ en in cultuur ▼. Gecultiveerde planten zien er vaak anders uit dan in het wild; ze groeien lossier en worden groter. In beide gevallen passen ze uitstekend bij grassen.

planten te gebruiken in een omgeving die rijk is aan bestaansmiddelen, maar er is kans dat de diversiteit in de loop van de tijd afneemt. Eenvoudigweg omdat dit situatie is waar de winnaar alles inneemt en een aantal soorten deze concurrentie aankan en uit zal sterven. Dit heeft gevolgen zowel voor ontwerp als voor onderhouden. Planten die sterk gemengd zijn, maximaliseren de overgangszone en dus de concurrentie tussen de soorten, zodat de sterkste uiteindelijk de andere kunnen elimineren. Planten die in vakken zijn aangeplant, wordt deze overgangszone tussen de soorten verkleind, waardoor het bij het onderhoud makkelijker is om de sterkste soorten in de hand te houden. Het is echter vaak wel mogelijk om concurrerende planten in een visueel aantrekkelijke gemengde beplanting te combineren als de kwantiteit en de kwaliteit van onderhoud goed genoeg is en de meest concurrerende soorten in eensoortige vakken groeien. Een enorm voordeel van concurrerende planten is dat ze een redelijke kans maken om onkruid weg te concurreren. Daarom zijn ze onmisbaar in onderhoudsarme situaties.

STRESSTOLERANTE PLANTEN | Als er niet veel bestaansmiddelen aanwezig zijn, moeten de planten er zuinig mee omspringen. Factoren als schaduw, droogteperiodes, grond die afvalstoffen bevat (natuurlijke of als gevolg van vervuiling) en doornachtige planten reduceren de mogelijkheid van de plant om voedingsstoffen op te nemen. Het ligt dus voor de hand dat het bewaren van voedselreserves een belangrijke eigenschap is van stresstolerante planten. Zij hebben de volgende kenmerken:

- langzame groei — om zuinig om te gaan met bestaansmiddelen
- stevig, groenblijvend blad — om energie te sparen en oneetbaar te maken voor natuurlijke vijanden
- klein blad en van nature sterk — om schade te reduceren en daardoor verlies van bestaansmiddelen te voorkomen
- bloeit over het algemeen eerder dan later — om er zeker van te zijn dat de genen doorgegeven worden

en ingrepen zijn mogelijk. Er is vastgesteld dat de verschillende soorten vegetatie niet allemaal evenveel werk kosten. Open, pluksgewijze roeiing met soorten als tijm, Zwolse anjer, nedauw, beenbreek of hondsviooltje is het meest arbeidsintensief. Sterkere, meer polvormende soorten als penningkruid, duifkruid, helmblom en wilde marjolein vragen minimaal aandacht, wanneer ze samen groeien. Voor grotere, krachtig groeiende soorten als erwortel, dotterbloem, beemdooievaarsbek, reestaart en zwarte toorts is extensief onderhoud, zoals maaien, vaak al voldoende. Verder zijn schaduwbeplantingen minder onderhoud nodig te hebben dan die in de volle zon: bruikbaar gegeven voor de tuinier die de hoeveelheid werk in zijn tuin in de hand wil houden! Gebleken is dat de verschillende heemtuinen hun eigen tempo van ontwikkeling hebben en dat er een duidelijk onderscheid is tussen oudere en de nieuwere parken. Het onderhoud en de verjonging ervan zijn niets anders dan het stop- of terugzetten van de evolutie die het karakter van deze tuinen ten grondslag

de relevantie van deze ervaring met het tuinieren met heemplanten is voor de individuele tuinier uiteraard een kwestie van persoonlijke voorkeur en wensen. Het Jac. P. Thijssepark is verworpen het hoogtepunt van een kunstvorm die de esthetische kwaliteiten van bepaalde planten benadrukt; het toont wat bereikt kan worden met een duidelijk gedefinieerde en door de jaren volgehouden doelstelling. Als het resultaat van vakmanschap, verkregen door ervaring raining, is het één kant van het spectrum van mogelijkheden dat alles bij elkaar Amstels een geïntegreerde aanpak van het ruimtelijk ontwerp vormt. Hetzelfde kan gezegd worden van het individu die zijn tuin in zones verdeelt die verschillende hoeveelheden onderhoud vragen en zo zeker van te zijn dat hij genoeg tijd heeft om alles te onderhouden, inclusief de meest onderhoudsintensieve onderdelen.

Zwarte rapunzel
(*Phyteuma nigrum*) in
mei.

(boven) De middenberm
van de Beneluxbaan in
Amstelveen is in juni een
kleurenzee.

(boven) Een gemaaid pad kronkelt door de bloemenweide naar Kaatje's tuin.

Midden in Kaatje's tuin staat een steeds veranderend knipsel, waarin iedereen mag zien wat hij wil.

vrij en wilder, om ze in het omringende landschap te laten opgaan, of dat er nu is of niet. Aanwezige elementen als gebouwen of bomen scheppen specifieke groei-omstandigheden waarvoor het Hansen model een kant-en-klare lijst van geschikte planten biedt. Analyse van de milieu-omstandigheden ter plekke blijft cruciaal, want die zijn niet onderling inwisselbaar: de lijst biedt een glijdende schaal van wat mogelijk is wanneer het klimaat en de bodemomstandigheden ter plaatse worden beschouwd. Een voorbeeld is het grote verschil tussen een pas geplant bos en een gerijpt bos. In het laatste wortelen de bomen diep en is er een dikke humuslaag. De schaduw is er 's zomers zwaarder en de vochtigheidsgraad is min of meer constant. Delicate planten als leverbloempje, longkruid en salomonszegel voelen zich er thuis. Pas geplante

Het bosrandmilieu.

bomen en struiken zijn daarentegen sterk concurrerend. Ze spreiden hun wortels dicht onder de oppervlakte uit en de beschaduwing is niet constant. De vochtigheidsgraad kan dramatisch wisselen en typische bosplanten willen er dan ook niet groeien.

- Bomen en struiken en in mindere mate grote grassen zijn belangrijk voor de structuur van de tuin. Maar ze worden, net als alle andere planten

die hij gebruikt, voornamelijk ingezet om de overgang tussen de formele gebieden dicht bij gebouwen en de wildere randzones tot stand te brengen. Tuinhybriden, cultivars en exotische soorten verschijnen dicht bij huis, wilde soorten worden in de verder weggelegen delen van de tuin gebruikt. De twee zones echoën elkaar. Dicht bij het gebouw een cultivar en verder een wilde vorm van een soort te planten, bijvoorbeeld *Aquilegia* 'McKana-hybride' of exotische

Een prairie-achtige begroeiing in de herfst met de opvallende zaadknotsen van *Liatris spicata*.

menten gepland om de grenzen van wat mogelijk is bij het combineren van planten te verkennen. Plantencombinaties, beoordeeld op esthetische gronden, verbreken de dunne draad tussen ontwerp en decoratie. Urs Walser probeert zowel verrassende contrasten als harmonieuze combinaties te scheppen, maar merkt dat zijn uitgebreide kennis van natuurlijke plantengemeenschappen hem beperkt in de keuze van de planten die hij kan gebruiken. Voor Urs Walser verandert "kwaliteit door kennis".

- Met het concept van de amplitudo (de ecologische reikwijdte) kunnen die beperkingen worden uitgelegd. Sommige planten, zoals *Deschampsia cespitosa* komen over de hele aardbol onder zeer verschillende klimatologische omstandigheden voor, terwijl het bereik van andere soorten veel beperkter is. Planten waarvan de

amplitudo's elkaar overlappen kunnen in alle combinaties worden gebruikt, maar wanneer tuiniers planten samenbrengen met een toegenomen amplitudo, vindt Urs dat storing. "Yucca en Astilbe mogen dan interessante contrasten in vorm en structuur bieden, ik krijg ze niet voor elkaar om ze in een ontwerp naast elkaar te zetten".

- Beplantingsontwerpen worden ontwikkeld op basis van de seizoenen. Het voorjaar is de tijd voor de bolgewassen. Vooral tulpen vragen om experimenten met pointillistische kleurencombinaties; hij heeft een voorkeur voor pastelkleuren die uit het jonge groen van de later bloeiende vaste planten omhoog rijzen. In mei en juni heeft hij een voorkeur voor typische steppeplanten als *Salvia*'s, *Achillea*'s en grassen, planten die moeten bloeien vóór de allesverzengende herfst.

de Britse manier van tuinontwerpen die volgens mij gebaseerd was op een behoudende mentaliteit. De parken met hun enorm grote en romantische aanplant van vaste planten waren voor mij een openbaring als veel openbaar groen in Nederland waar enorme velden wilde bloemen voor natuur zorgden in een natuurlijke omgeving. Het werk van Piet en de kwekerij die hij runt met Anja spraken mij bijzonder aan, terwijl in hun tuinen een overdaad aan planten temidden van de strakke lijnen van geknipte hagen en heesters opvalt door hun bijna perfecte evenwicht.

Net als veel van zijn landgenoten is Piet heel lang en hij heeft het verweerde gezicht van iemand die veel tijd buiten heeft doorgebracht. Hij is in het begin wat terughoudend, maar als nieuwe collega's en vrienden zijn vertrouwen hebben gewonnen, worden zij met grote gastvrijheid behandeld. Uiterlijk serieus, maar met een aanstekelijke lach en een goed gevoel voor humor houdt hij van gezelschap, maar werkt bij voorkeur alleen. Hij is ongelooflijk creatief, maar ik heb het gevoel dat hij samenwerking met anderen als een aanslag op zijn creativiteit ziet. 'Ik hoef niet met andere mensen te discussiëren, ik weet wat ik mooi vind; het is niet de moeite waard hierover te twisten.'

In de twee jaren nadat ik Piet ontmoet had, raakte ik bekend met een hele kring noordepse tuinders en landschapsarchitecten, die zich allemaal bezig hielden met het introduceren van natuur in een stedelijke omgeving om zo een sterkere relatie op te bouwen tussen natuur en de tuin.

linksonder Wilde bloemen in de Rocky Mountains. Noord-Amerika heeft voor veel van onze beste traditionele vaste planten gezorgd. *rechtsonder* Noël Holthuis probeert ecologische beplanting uit in Cowley Manor in Gloucestershire (GB), waar meestal de voorkeur wordt gegeven aan traditionele beplanting.

et ontmoette brachten we een dag door in het gezelschap van Eva Gustavsson, een Zweedse architecte en wetenschapper, die toen onderzoek deed naar beplantingsplannen, en Henk en zijn magische en onderhoudende 'Prionatuinen' – gemaakt door Henk zelf en zijn overleden partner – we bekeken. Spoedig daarna ontmoette ik Rob Leopold die samen met zijn collega Burg sinds het midden van de jaren zeventig veel tijd had besteed aan het verwerven van een aantal eenjarigen, deze met succes als zaad op de markt bracht en zo voor een luchtige toets van herbeplantingen zorgde. Later die zomer bezocht ik meer Duitse tuinen en ontmoette Urs Walser, directeur van de Hermanshof tuin in Weinheim in de Rijnvallei; een van de meest vooraanstaande tuinen voor geïnspireerde openbare tuinen. Piet put veel kracht uit het feit dat hij deel uitmaakt van een beweging en gelooft dat gedeelde ideeën meestal tot meer resultaat leiden dan totale isolatie. Dat is een karakteristieke Nederlandse opvatting. Hij zegt: 'Ik wil in een periode gezien worden...je moet een geschiedenis met een groep... ik heb mensen nodig die dezelfde filosofie hebben anders voel ik

de waarde van zijn succes als tuinontwerper berust op het feit dat Piet een middenweg bewandelt. Zijn tuinen bevatten formele aspecten en laten traditie en orde zien, terwijl er bij nadere beschouwing toch een totale herziening van de klassieke geometrie. Zijn borders bevatten genoeg vertrouwds om

toen kolonisten kwamen was de Amerikaanse prairie bedekt met een rijke flora van o.a. *Echinacea angustifolia*. Nu wordt getracht te behouden wat er nog is. **rechtsonder** De kust vormt een moeilijke leefomgeving voor planten, maar planten die het wel doen zijn van een ongekennde schoonheid.

vermeerderd en wat er over blijft wordt ondergeploegd. Maar het doel van Piet's werk is niet het selecteren van kleurige nieuwe cultivars. Zijn interesse, legt hij uit, ligt elders: 'Ik wil planten gebruiken die tuiniers laten liggen, zoals astrantia's, grassen en schermbloemen (leden van de Apiaceae - schermbloemfamilie) en kies de planten die een sterke structuur hebben.'

Elke tuin is een filosofische verklaring van de relatie tussen enerzijds kunst en beheersing en anderzijds natuur en wildernis. De meest succesvolle tuinen, van welke historische periode dan ook, zijn tuinen die evenwicht tussen deze twee kanten laten zien dat past bij de toenmalige tijdsgeest. De gave van Piet Oudolf is zijn kwaliteit om de hedendaagse tijdgeest vast te leggen. 'Mijn grootste inspiratie is de natuur. Ik wil planten maar de stemming overbrengen,' zegt Piet. 'Wat ik probeer te doen is een beeld van de natuur te creëren.' 'Over het onderhouden van beplantingen zegt hij: 'Je moet de natuur begeleiden, anders loopt het uit de hand, maar je moet precies weten wanneer je moet ingrijpen en dat is veel ingewikkelder dan geweten wordt'. Hij is ook zeer uitgesproken over de noodzaak van een grondige en onverbiddelijke plantenselectie als essentieel onderdeel van dit proces: 'Het beste hebben is essentieel. Je moet je door massa's materialen om hieruit te distilleren wat je denkt dat je nodig hebt. En ik vind nu dat ik minder nodig heb dan vroeger'. Zijn eigen tuin van de Piet en Anja Oudolf fungeert als proeftuin voor de beste nieuwe planten en nieuwe combinaties. Rob Leopold zegt dat 'zijn vrienden af en toe verbijsterd zijn als ze zien hoe hij bepaald welke planten van de tuin volkomen overhoop kan halen om opnieuw te beginnen'. Ik heb het idee dat daar niets hetzelfde blijft.

Ik denk dat sommige van Piet zijn opmerkelijkste ontwerpexperimenten bestaan hebben uit het geleidelijk veranderen van de taal van de klassieke, formele tuinstijl. Hij heeft buxus en taxus bijvoorbeeld met formele patronen gecombineerd of zichtassen vanuit onverwachte plekken in de tuin gemaakt. In zijn huidige tuin heeft hij een zichtlijn gecreëerd die naar het eind van de tuin leidt met perken langs deze hoofda

liggen en zuilen van taxus om het oog op een zigzag manier langs de as te leiden. Dit is veel uit-
 van de traditionele aanpak omdat het de kijker verleidt om meer van de tuin te bekijken. Roy
 de het tijdens een regenachtig bezoek met een groep Britten 'wonky Baroque'. Als aanvulling op
 de ontwerpmethoden heeft Piet nog een belangrijk item aan het moderne tuinontwerp toege-
 ming en emotie. Eva Gustavsson gelooft dat 'deze sterke nadruk op het creëren van directe,
 dimensies die zich niet alleen richten op de vorm, maar vooral op het creëren van een bijzondere
 dan alleen visuele schoonheid.'

in kwekerij van de Oudolfs zijn een paradijs voor de plantenliefhebber. Ze bieden niet alleen de mo-
 n - veel onbekende - vaste planten te zien, maar de planten zijn ook nog te koop. Anja beheert de
 or haar extraverte persoonlijkheid kan ze goed overweg met klanten en groepen bezoekers. Anja
 en toe op de dagelijkse verzorging van de productiekant van de kwekerij, maar zij organiseert ook
 beurtenissen. Zij is een onmisbaar onderdeel van de Oudolf onderneming. De kwekerij op zich is een
 eriment. *Pyrus salicifolia* (wilgbladige peer) is geknipt als zuilvorm (wat vrij zelden voorkomt), terwijl
 bedden van de vaste planten voor een bloemenweide-achtig effect zorgen. Sommige planten,
lis ferruginea en de opgaande *Eryngium giganteum*, hebben zich tussen de tegels uitgezaaid en
 een nonchalant, verticaal element. Zulke spontaniteit maakt deel uit van de sfeer.

Noël Kingsbury

der Wilde bloemen vormen de inspiratie voor veel van het werk van hedendaagse tuinontwerpers. Hier twee details van een weide in Slowakije aan
 mer die de complexiteit en diversiteit van wilde bloemengemeenschappen illustreren, waarvan de kennis van vitaal belang is voor het ontwerpen
 nnen.

or te zeggen dat planten die uit een bepaald
afkomstig zijn ook bij elkaar horen in de tuin.
stand zegt dat soorten uit een gelijke omgeving
en doen in een tuin waar ongeveer dezelfde
omstandigheden aanwezig zijn als in de natuurlijke groei-
omgeving. Dit ecologische uitgangspunt kan beperkend
zijn voor de selectie van planten. Het opvallende van tui-
nieren in een koel gematigd klimaat, is dat planten
uit verschillende leefomgeving toch naast elkaar
kunnen groeien. De bedoeling van dit boek is om te laten
zien hoe een tuin er natuurlijk uit kan zien zonder de natuur
te imiteren. De vrijheid dus om planten te kiezen die
uit hetzelfde milieu komen.

planten het goed naast elkaar doen in de
tuin. Het is voldoende. Hoewel het wel belangrijk is ze
te groeien om naast elkaar te groeien zoals sommi-
ge tuiniers wel gedaan hebben door azalea's
naast een roosboom te zetten. Ik geloof niet
dat de schaal veranderen van de grond om te
laten groeien in grond waarin ze het
best kunnen doen. Zulke praktijken zijn milieuver-
valschen. De lange duur zelden succesvol.

pragmatische benadering van plantenkeuze be-
vordert de combinatie van planten die tot op zekere
graad ecologisch verantwoordelijk is. Ten eerste zijn er
planten die het goed zullen doen in uw tuin omdat ze
uit een gelijke omgeving afkomstig zijn. Dan zijn er de
planten die uit een andere omgeving komen waarvan u
geen kennis kunt vermoeden dat ze zich aan
uw tuin aan andere groeiomstandigheden. Tenslotte
zijn er planten die het beste als experimenten kunnen
worden gezien: als ze slagen dan is het goed, maar
als ze niet slagen ook goed. Het klimaat speelt een be-
leefde pragmatisme uw plantenkeuze kan zijn.
verschillende klimaten of omstandigheden – mediter-
aan – moeten zich zeer bewust zijn van de
keuze. De brede keuze van planten die goed bij
past in een koel gematigd klimaat, die
in dit boek werd geschreven, zal beter beke-
merden om er geschikte planten uit te halen
voor uw omgeving.

onder *Rudbeckia maxima* van de Amerikaanse prairies groeit vrolijk naast *Macleaya cordata* uit het oosten van Azië. Hoewel ze uit geografisch ver van elkaar verwijderde gebieden komen, groeien ze in de tuin alsof ze uit eenzelfde klimaat afkomstig zijn.

